

УДК 37.013.42: 37.046

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ І СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Поліщук В.А., Поліщук Ю.Й.

Розкрито суть модернізації професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів у країнах Європи як об'єктивної необхідності і реальності, що зумовлено розширенням функцій і ролі соціальної роботи у Європі і зростанням уваги до соціальної освіти. Модернізація соціальної/соціально-педагогічної освіти в країнах Європи передбачає приведення національних систем освіти у відповідність з вимогами Болонської декларації, подальший розвиток допрофесійної, різнорівневої вищої та післядипломної освіти, пошук альтернативних шляхів здобуття професійної кваліфікації у сфері соціальної роботи.

Ключові слова: професійна підготовка соціальних працівників і соціальних педагогів, увага до соціальної освіти.

Аналіз дослідницьких матеріалів, зарубіжного досвіду соціальної освіти дає підстави для висновку, що у країнах Європи не існує єдиної моделі освіти у сфері соціальної роботи і єдиного освітнього рівня. Система підготовки відповідних фахівців відрізняється варіативністю: існують різні підходи до визначення рівнів освіти, побудови програм професійної підготовки, змісту освіти, тривалості навчання, технологій навчання тощо. Підготовкою кадрів займаються як державні, так і приватні заклади.

У результаті аналізу практики здійснення професійної підготовки соціальних працівників у європейських країнах виявлено такі загальні підходи до побудови базової освітньої моделі:

- опора у процесі професійної підготовки на етику, ідеали, цінності соціальної роботи;
- наявність системи вимог до претендентів навчатися соціальній роботі (наявність соціального життєвого досвіду, практики соціальної взаємодії, загального рівня розвитку, особистісних нахилів, відповідність психологічним вимогам, тощо);
- прагнення досягати єдності теоретичного і практичного компонентів освіти: навчальними планами передбачено від 40 до 50% навчального часу на практику в соціумі, на розробку і створення студентами різноманітних соціальних проектів, програм і впровадження їх у практику;
- прагнення побудувати процес професійного навчання у контексті неперервної освіти;
- підготовка майбутніх фахівців до роботи з особистістю і в особистісно-орієнтованому контексті.

Встановлено, що соціальній освіті переважної більшості європейських країн притаманні такі тенденції: академізація, зростання ролі наукових досліджень, диверсифікованість напрямків, рівнів, структури навчання, кооперація, секуляризація та ріст ролі держави в управлінні та фінансуванні шкіл, уніфікація навчальних планів, посилення уваги до проблем прав людини та прав національних меншин.

Переломним моментом у процесі реформування європейських освітніх систем стало прийняття 19 червня 1999 р. міністрами освіти 30 країн Болонської декларації, мета якої полягала у створенні відкритого європейського простору вищої освіти до 2010 р., об'єднанні та трансформації європейських систем вищої освіти у більш прозору систему, яка б замінила розрізнені національні системи освіти [1, с. 8]. Подальший процес реформування освітніх систем різних країн, їх приведення до спільного знаменника відбувається шляхом запровадження системи академічних кредитів – ECTS; взаємовизнання дипломів і кваліфікацій спеціалістів; введення двоступеневої системи освіти, де I цикл (бакалаврат) передбачає 3-4 роки навчання, II цикл (магістратура) – вимагає завершення I циклу навчання і триває 1-2 роки; сприяння мобільності студентів, викладачів, науковців; посилення міжнародної співпраці з метою забезпечення належної якості підготовки фахівців; створення єдиного європейського простору вищої освіти [5].

Започатковані напрями реформування системи професійної

освіти отримали логічне продовження в концепції створення європейського простору професійної підготовки "упродовж життя".

Упровадження європейської кредитно-трансферної системи стало причиною реорганізації традиційної системи освіти, в тому числі й у галузі соціальної роботи. Розвиток соціальної політики, попиту на соціальні послуги, встановлення партнерських відносин у соціальній роботі та нові способи здійснення соціальної роботи, нові технології роботи з окремими категоріями клієнтів у переважній більшості Європейських країн змінили умови професійної діяльності фахівців соціальної сфери у кін. ХХ – на поч. ХХІ ст., а значить, і систему соціальної освіти.

Слід зазначити, що для означення змін, нововведень, перетворень у системі підготовки фахівців соціальної сфери у європейських країнах використовуються терміни "модернізація", "реформування", "розвиток", "модифікація", "трансформація" тощо. Однак, враховуючи той факт, що термін "модернізація" є присутнім у назвах нормативних документів, вважаємо обґрунтованим вживання даного терміну у значенні процесу удосконалення системи підготовки фахівців соціальної сфери з метою приведення її у відповідність із сучасними суспільними та науковими вимогами на основі врахування передового вітчизняного та закордонного досвіду.

Якщо говорити про модернізацію соціальної освіти в Європі в цілому, то в першу чергу варто відмітити процес структурної реорганізації сфер впливу соціальної роботи та переосмислення професійного статусу фахівців соціальної сфери, модернізацію системи професійної підготовки соціальних працівників стосовно її приведення у відповідність із вимогами європейських і міжнародних угод [7].

Так, наприклад, модернізація французької системи соціальної освіти здійснюється у двох напрямках:

1) упровадження процедури "визнання професійної компетентності";

2) розвиток вищої професійної освіти в галузі соціальної роботи у контексті положень Болонської декларації та посилення партнерської взаємодії між навчальними закладами [7].

Упровадження процедури "визнання професійної компетентності" передбачає такі основні способи здійснення даної процедури: 1) можливість підтвердження фахівцем своїх професійних компетенцій на основі наявного професійного досвіду; 2) механізм "визнання професійної компетентності" застосовується при усіх формах сертифікації (державні дипломи, спеціальності та звання, включені в Національний перелік професійних сертифікацій, свідоцтва, що підтверджують отримання кваліфікації в будь-якій із професійних галузей); 3) при "визнання професійної компетентності" береться до уваги будь-який професійний досвід (волонтерська діяльність, робота на штатній посаді тощо); 4) для здійснення заявки на "визнання професійної компетентності" працівник має мати мінімум 3 роки професійного досвіду [6].

Особа, яка прагне пройти процедуру "визнання професійної компетентності", має звернутись в обраний навчальний заклад із відповідною заявою, до якої необхідно додати особову справу, що містить інформацію про професійний досвід кандидата. Наступним кроком є складання іспиту, який відбувається у формі співбесіди з екзаменаційною комісією, в процесі якої кандидат має підтвердити володіння певними знаннями, уміннями та навичками відповідно до переліку компетенцій, визначених для кожної спеціальності. Наприклад, для асистента соціальної служби визначені чотири блоки компетенцій, якими має володіти даний фахівець: "Професійне втручання в соціальній службі" (уміння здійснювати діагностику, планування й оцінювання результатів втручання), "Соціальна експертиза" (уміння аналізувати конкретну практичну ситуацію, визначати сфери втручання, групи клієнтів; підвищувати свій професійний рівень

у процесі самопідготовки; розвивати і передавати свої професійні знання), "Професійна комунікація" (уміння збирати, обробляти, поширювати інформацію й управляти нею), "Діяльність у різних типах соціальних закладів, співпраця з соціальними партнерами" (уміння налагоджувати стосунки з партнерами, працювати в команді; здійснювати медіацію). У ході іспиту кандидату пропонують виконати завдання (аналіз ситуації, планування втручання тощо), для вирішення яких необхідне володіння відповідними компетенціями. За результатами іспиту комісія приймає рішення про присудження кандидату диплома з обраної спеціальності чи відмову. При частковому підтвердженні кандидатом своїх професійних компетенцій, він може скористатись пільгами на скорочення терміну навчання при вступі на підготовку за обраною спеціальністю.

Система "визнання професійної компетентності", безсумнівно, відповідає інтересам багатьох країн в тому, що стосується підвищення соціального статусу фахівців, тому що велика кількість практиків без спеціальної освіти та кваліфікації, так званих "виконуючих функції" не мають спеціальної професійної освіти, таким чином мають реальну можливість одержати відповідний диплом чи свідоцтво, довівши свою професійну компетентність.

На даному етапі триває робота з уточнення та визначення переліку компетенцій з різних соціальних спеціальностей.

Другий напрям модернізації соціальної освіти у переважній більшості європейських країн полягає у реформування програм професійної підготовки з різних спеціальностей у галузі соціальної роботи. Програма професійної підготовки з кожної спеціальності включає три компоненти: професійну, змістову та сертифікаційну. У професійній компоненті вказані сфери професійної діяльності, функції та компетенції даного фахівця.

Змістова компонента включає перелік навчальних блоків підготовки за конкретною спеціальністю, розкриває їх зміст, форми і методи підготовки. Сертифікаційна компонента містить перелік випускних іспитів, розкриває їх зміст та цілі. Подібне структурування дозволяє виділити ті компетенції фахівця соціальної сфери, що відповідають новим вимогам соціальної діяльності; модернізувати та персоналізувати курс підготовки шляхом посилення індивідуального підходу до кожного студента; підвищити мобільність і покращити можливості працевлаштування соціальних працівників.

Третій напрям модернізації системи соціальної освіти у Європі полягає в розвитку вищої професійної освіти в галузі соціальної роботи, посиленні партнерської взаємодії між навчальними закладами. Реалізація даного напрямку відбувається шляхом упровадження партнерської співпраці між закладами освіти у сфері вищої, післядипломної соціальної освіти та підвищення рівня наукових досліджень у галузі соціальної роботи.

Яскравим підтвердженням підготовки фахівців для роботи у соціальній сфері у контексті європейської інтеграції є організація навчання за такими спеціалізаціями, наприклад, як "Соціальна робота у Європі", "Соціальна робота, соціальна діяльність і суспільство". Як приклад, подаємо зміст підготовки магістрів соціальної роботи за спеціалізацією "Соціальна робота у Європі", що здійснюється на базі Католицького університету Лілля (Франція). Підготовка магістрів відбувається в рамках Програми Сократ Європейського Соціального Фонду і веде до отримання диплома магістра, що має міжнародний статус. Дворічна програма навчання за обраною спеціалізацією розрахована на 120 кредитів ECTS і передбачає вивчення обов'язкових (80 кредитів ECTS) і навчальних блоків за вибором (40 кредитів ECTS) (табл. 1).

Таблиця 1.

Розподіл навчального навантаження підготовки магістрів за спеціалізацією "Соціальна робота в Європі" (Католицький університет Лілля, Франція)*

Навчальні блоки	Кількість кредитів ECTS
Обов'язкові навчальні блоки	
1. Організація соціальної роботи у Європі	13,5
2. Практика соціальної роботи у Європі	13,5
3. Менеджмент соціальної роботи у Європі	13,5
4. Порівняльний аналіз організації соціальної роботи у Європі	39,5
Навчальні блоки за вибором	
1. Соціальна робота в полікультурному середовищі (мігранти, біженці, етнічні меншини)	40
2. Допомога неблагополучним сім'ям, соціальний захист дитинства та сім'ї, протидія сімейному насиллю	
3. Ризики у соціальній роботі	
4. Соціальна робота у службах піклування (центрах підтримки ВІЛ-інфікованих, психічно хворих людей тощо)	

*Джерело: *Master du travail social en Europe. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 12.02.2008: – <http://www.fulp.asso.fr/Master_du_travail_social_en_Europe.pdf> – Загол. з екрану. – Мова фр.*

Україна не залишається осторонь процесів модернізації та реформування світових освітніх систем, хоч система вітчизняної соціальної освіти усе ще перебуває в процесі становлення. Міжнародна співпраця України у галузі соціальної освіти визначається державними загальноосвітніми документами серед яких, наприклад, Резолюція Європейської Ради у Лісабоні (23-24 березня 2000 р.), яка проголосила про те, що підвищення прозорості кваліфікацій має бути одним із основних компонентів, необхідних для адаптації систем освіти та підготовки у Європейській Спільноті і вимог суспільства до знань, а також рішення Європейської Ради у Барселоні (15-16 березня 2002 р.), яка закликала держави до більш тісної співпраці в галузі університетської освіти і до вдосконалення прозорості та визнання у сфері професійної освіти та підготовки. Для розвитку єдиного освітнього простору соціальної освіти у Європі особливо важливе значення має рішення Європарламенту і Ради Європи (15 грудня 2004 р. № 2241/2004/EC) про єдиний стандарт Європейського Союзу щодо прозорості кваліфікацій і компетенцій (Europass). Вирішальну роль у створенні

європейського освітнього простору відіграють Копенгагенський процес, Рішення конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту (м.Берген, 2005 р.).

Результатом посилення міжнародної співпраці є проникнення процесів євроінтеграції в усі сфери життя, поглиблення політичних, економічних, культурних зв'язків України з іншими європейськими державами. У сфері освіти ці тенденції втілюються в ідеї приєднання нашої країни до загальноєвропейського освітнього простору, що ґрунтується на європейських традиціях відповідальності освіти перед суспільством, на широкому й відкритому доступі як до доступного, так і післяступеневого навчання, на освіті й розвитку особистості упродовж усього життя [4].

На сучасному етапі розвиток системи соціальної освіти в Україні супроводжується низкою проблем, зумовлених як загальним станом освіти, так і особливостями становлення в Україні соціальної роботи як фаху, зокрема, мають місце:

- загальна девальвація якості вищої освіти, захоплення заочними і дистанційними формами навчання, тоді як опанування

- соціальної роботи передбачає набуття навичок роботи при безпосередній взаємодії з клієнтами та іншими людьми;
- низька питома частка практики в обсязі навчального навантаження;
- обмежені можливості для відпрацювання студентами навичок в аудиторний час (причиною цього є вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості студентів у групах (близько 20), у той час як на Заході більшість практичних курсів для соціальних працівників відбуваються у групах з 5–6 осіб;
- різні підходи навчальних закладів до формування змісту підготовки, який суттєво варіюється через неузгодженість концепцій, на яких ґрунтується викладання базових курсів із соціальної роботи;
- брак середніх спеціальних закладів із підготовки соціальних працівників [3].

У такому контексті очевидно стає необхідність реформування вітчизняної системи соціальної освіти, одним із шляхів якого є реорганізація системи підготовки соціальних працівників відповідно до європейських стандартів, що сприятиме підняттю престижу освіти, полегшенню мобільності студентів та розширенню можливостей їх працевлаштування. З цією метою 19 травня 2005 р. була підписана декларація про участь вітчизняних вищих навчальних закладів у Болонському процесі, що наголошує на необхідності європейської співпраці у забезпеченні якості вищої освіти, підвищенні якості підготовки фахівців, зміцненні довіри між суб'єктами освіти, мобільності, сумісності систем кваліфікацій, посиленні конкурентоспроможності Європейської системи освіти.

Аналіз упровадження кредитно-модульної системи організації навчання дозволяє говорити про її безумовно позитивні сторони. Завдяки стандартизації оцінювання рівня знань студентів відкриваються можливості для вільного переходу з одного навчального закладу в інший і, таким чином, отримання більш повної освіти. Кредитно-модульна організація навчального процесу дає змогу кожному студенту максимально розкрити свої індивідуальні здібності, активно працюючи упродовж навчального року. Педагогічна взаємодія в умовах кредитно-модульної системи є

цікавою і корисною як для викладачів, так і для студентів, адже викладачі мають більше часу для підвищення свого наукового рівня, студенти – для самостійної роботи.

Разом із тим упровадження положень Болонської декларації в українську систему освіти відбувається на фоні існуючих проблем:

- недостатнє визнання у суспільстві кваліфікаційного рівня "бакалавр," його незатребуваність вітчизняною економікою: як правило, прийом до вузів здійснюється не на бакалаврат, а на спеціальність;
- плутанина у розумінні рівнів спеціаліста і магістра. З одного боку, має місце близькість програм з їх підготовки, а з іншого – вони акредитуються за різними рівнями, відповідно за III і IV;
- загрозлива у масовому вимірі тенденція до погіршення якості вищої освіти;
- збільшення розриву зв'язків між сферою освіти і ринком праці;
- відсутня остаточно сформована законодавча база;
- надлишкова кількість навчальних напрямів і спеціальностей, відповідно 76 та 584, тоді як кращі світові системи вищої освіти мають у 5 разів менше тощо [2].

Отже, на сучасному етапі реформування та модернізації світових систем освіти є об'єктивною необхідністю та реальністю, зумовленою безпрецедентним зростанням уваги до освіти, розширенням її функцій і ролі в суспільстві. Модернізація системи соціальної освіти в країнах Європи передбачає приведення національних систем освіти у відповідність з вимогами Болонської декларації, подальший розвиток різнорівневої вищої та післядипломної освіти, пошук альтернативних шляхів здобуття професійної кваліфікації у сфері соціальної роботи. В Україні процес становлення системи соціальної освіти в відбувається в умовах упровадження кредитно-модульної системи організації навчально-виховного процесу, розвитку післядипломної освіти, забезпечення нормативно-правового регулювання соціальної роботи та соціальної освіти.

Література

1. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна–Болонья–Саламанка–Прага–Берлін) / [упоряд. М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук та ін.] – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2003. – 52 с., С.8
2. Впровадження Болонського процесу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Семигіна Т. Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? / Тетяна Семигіна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mlsp.gov.ua/labour/sp/document/36906/semigina_sw_final.doc> – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Степаненко В.В. Чи потрібні Україні євростандарти освіти? / В.В.Степаненко, Н.М.Чорнуха. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/04.html>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Le Processus de Bologne: prochaine étape, Bergen en 2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna_fr.html> – Загол. з екрану. – Мова фр.
6. Schema national des formations sociales 2001-2005. – Paris: GNI, 2001. – 123 p.
7. Loi de modernisation sociale № 2002-73 du 17 janvier 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cncp.gouv.fr/contenus/supp/supp_loimoder.html> – Загол. з екрану. – Мова фр.

Полищук В.А., Полищук Ю.Й.

Модернизация профессиональной подготовки социальных работников и социальных педагогов в странах Европы

Раскрыта суть модернизации профессиональной подготовки социальных работников и социальных педагогов в странах Европы как объективного условия и реальности, которые обусловлены расширением функций и роли социальной работы в Европе и повышением внимания к социальному образованию.

Ключевые слова: профессиональная подготовка социальных работников и социальных педагогов, внимание к социальному образованию.

Polishchuk V.A., Polishchuk Y.Y.

Modernization of social workers' and social teachers' professional training in Europe

The idea of modernization of social workers' and social teachers' training in European countries has been characterized as an objective necessity and reality, due to the expansion of functions and roles of social work in Europe and rising attention to social education. Modernization of social/social pedagogical education in European countries shows the enforcement of national education systems with the requirements of the Bologna Declaration, further development of pre-professional, higher and postgraduate education, finding alternative ways of obtaining a professional qualification in social work.

Key words: professional training of social workers and social teachers, attention to social education.